

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-4874/2016. számú ügyben**

Előadó: dr. Tasi Katalin

Az eljárás megindulása

Egy panaszbeadványban tett jelzés nyomán jutott a tudomásomra, hogy az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) egyes rendelkezéseiben a magzatra és az embrióra használt fogalmak a gyakorlatban értelmezési nehézségeket vethetnek fel. Az Eütv. 165. §-ában és 179. §-ában foglalt, a méhmagzatra és embrióra vonatkozó rendelkezések ugyanis eltérnek egymástól. Az Eütv. emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásokról, az embriókkal és ivarsejtekkel végzett kutatásokról és a művi meddővé tételről szóló IX. fejezetének értelmező rendelkezései szerint *embrió* minden élő emberi embrió *a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig* (165. § a) pont), illetve *magzat* a méhen belül fejlődő emberi lény *a terhesség 12. hetétől* (165. § b) pont). Az Eütv. 179. § (3) bekezdése az embrióadományozás és az embrióletét szabályai között azonban úgy rendelkezik, hogy *a testen kívül létrejött embriót a méhmagzat jogállása a beültetés napjától illeti meg*.

A jelzés alapján felmerült a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével összefüggő visszásság gyanúja, ezért az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (továbbiakban: Ajbt.) 18. § (4) bekezdése alapján hivatalból vizsgálatot indítottam. A vizsgálat sikeres lefolytatása érdekében az Ajbt. 21. § (1) bekezdés a) pontja és (2) bekezdése alapján a szabályozási területért felelős emberi erőforrások miniszterétől kértem tájékoztatást.

Alkotmányos jogok és alapelvek

- a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye: „*Magyarország független demokratikus jogállam.*” [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés]

Alkalmazott jogszabályok

- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.);
- a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Mvt.);
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.);
- az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról szóló 30/1998. (VI. 24.) NM rendelet.

A megállapított tényállás

A korábban hivatkozott, jelenleg hatályos jogi szabályozás szerint az Eütv. emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásokról, az embriókkal és ivarsejtekkel végzett kutatásokról és a művi meddővé tételről szóló IX. fejezetének értelmező rendelkezései szerint *embrió* minden élő emberi embrió *a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig* (Eütv. 165. § a) pont), és *magzat* a méhen belül fejlődő emberi lény *a terhesség 12. hetétől* (Eütv. 165. § b) pont).

Az Eütv. 179. § (3) bekezdése az embrióadományozás és az embrióletét szabályai között azonban úgy rendelkezik, hogy *a testen kívül létrejött embriót a méhmagzat jogállása a beültetés napjától illeti meg*. Az emberi reprodukciós eljárások kapcsán köztudomású tény, hogy a testen kívül létrehozott embriók beültetésére *kivételesen a 12. hét előtt kerül sor*. E rendelkezések *nyelvtani értelmezése* arra vezet, hogy míg a testen kívül létrehozott és beültetett embriót a beültetés napjától, jellemzően a 12. hét előtt is a méhmagzat jogállása illeti meg, addig *a testen belül létrejött embrió a 12. hétig embrió, és csak azt követően méhmagzat, azaz ettől kezdve illeti meg a méhmagzat jogállása*.

Az *egészségügyért felelős államtitkár* a megkeresésemre adott válaszában amellel érvelt, hogy orvosi biológiai, fejlődésbiológiai értelemben az embrió és a magzat közötti különbség *az emberi lény fejlődésének csak egy bizonyos fokát jelöli*.

Az Mvt. a fogantatás pillanatától magzatnak nevezi a fejlődő emberi lényt, a magzat pedig a fogantatás pillanatától „*feltételes jogképességgel*” rendelkezik, amely feltétel az élve születés. A fogantatás pillanata az államtitkár álláspontja szerint a beágyazódás időpontja. A mesterséges megtermékenyítés esetén ez a feltételes jogképesség a beültetés (beágyazódás) pillanatától illeti meg a fejlődő emberi lényt. Erre utal az Eütv 179.§ (3) bekezdése akkor, amikor úgy fogalmaz, hogy „*a testen kívül létrejött embriót a méhmagzat jogállása a beültetés napjától illeti meg*”. Érvelése szerint ez nem jelent eltérő jogosultságot, hanem a *feltételes jogképesség kezdetének időpontját* határozza meg az Mvt. rendelkezéseinek megfelelően.

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. A törvény 18. § (4) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosa a hatóságok tevékenysége során felmerült, az alapvető jogokkal kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytathat. A hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat.

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdés l) pontja és a 18. § (2) bekezdésének e) pontja alapján az alapvető jogok biztosa által vizsgálható *hatóságnak*, ezen belül *közszolgáltatást végző szervezet* minősül szervezeti formájától függetlenül a jogszabályban közszolgáltatásként megjelölt tevékenységet végző szervezet. Az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről szóló 2006. évi CXXXII. törvény 1. § (2) bekezdés b) pontja szerint egészségügyi közszolgáltatásnak minősül a részben vagy egészben a központi költségvetés és az Egészségbiztosítási Alap terhére finanszírozott egészségügyi szolgáltatás. A fentiek alapján a jogalkalmazó *közszolgáltatást végző szervezet körébe tartoznak az egészségügyi intézmények*, amelyekre a biztos *vizsgálati jogosultsága egyértelműen kiterjed*.

A vizsgálatom tárgyával összefüggésben szükségesnek tartom azt is kiemelni, hogy az ombudsman számára egy adott jogi szabályozás alapjogi aspektusú vizsgálatára, valamint a jogszabályok hiányosságaival, tartalmi hibáival összefüggő intézkedések megfogalmazására a törvény lehetőséget teremt. A *preventív alapjogvédelemre is hangsúlyt helyező ombudsmani gyakorlat* alapján a biztos mandátuma keretei között marad akkor, amikor az alapjogi aspektusú vizsgálatához nélkülözhetetlen módon, hivatalbóli eljárás keretében, a konkrét alapjogsérelem és ezen alapuló panaszok megelőzése érdekében áttekinti a releváns jogi szabályozást, feltérképezi és jelzi a jogalkotásért felelős szervek irányába a felmerülő aggályokat.

II. Az alapvető jogok és elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során *autonóm, objektív módon*, kizárólag *alapjogi érvek* felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget az Alaptörvényben kapott mandátumának. Álláspontom szerint ombudsmanként akkor járok el helyesen, ha következetesen, zsinórmértékként támaszkodom az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint az egyes alapjogi tesztekre.

Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírói döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”. Ugyanakkor a testület a 13/2013. (VI. 17.). AB határozatának indokolása során azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény negyedik módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírói határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi élel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírói határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket*”.

Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglaltakat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2. § (1) bekezdésének szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a jelen vizsgálat tárgyát képező *jogállamiság elve és jogbiztonság követelménye* tekintetében nem hoz olyan érdemi változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírói gyakorlat elvetését, tartalmi átértékelését alátámasztaná. Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírói döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozatai indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, *demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság korábbi töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*. Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – köteletségévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és *az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára*. Az Alkotmánybíróság döntéseiben felhívta a figyelmet, hogy a jogállamiságnak számos összetevője van, a jogállamiság elvéből folyó egyik legfontosabb alapkövetelmény ugyanakkor éppen a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a jog által megállapított működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket. Demokratikus jogállamban ahhoz, hogy a természetes és jogi személyek életviszonyaikat, működésüket, magatartásukat a jog által előírtakhoz tudják igazítani, az elvárt kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni, szükség van a joganyag és a jogi eljárások stabilitására, a változásokra való felkészüléshez megfelelő idő biztosítására, *az egyértelműsége, a követhetősége és az érthetősége*. A jogbiztonság ugyanakkor nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de *az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is*.

III. Az ügy érdeme tekintetében

1. Vizsgálatom során azt kívántam feltárni, hogy az egyes jogszabályokban alkalmazott eltérő embrió és magzat fogalmak használata és az Eütv.-ben látható elméleti kollízió a gyakorlatban vajon értelmezési nehézséghez, és ebből adódóan *viszús jogalkalmazáshoz* vezethet-e.

Az alkotmányi kiindulópontot az Alaptörvény I. cikke jelenti, amelynek megfogalmazása szerint az alapvető jogok alanya az Ember.

Az ember alapjogi jogképessége teljes és feltétlen, tehát az ember valamennyi alapjog alanya lehet. A megfelelő jogi előírások kialakításához nélkülözhetetlen elvi alapot jelent az asszisztált reprodukciós eljárásokban, „méhen kívül” keletkezett emberi lények státusának tisztázása. Az embrió az az entitás, amely biológiai értelemben mindannyiunk életének, emberi lényként való fejlődésének kezdeti stádiumát jelenti, amennyiben pedig megfelelő körülmények között kellő ideig növekedhet, kifejlett ember lehet. Az Alaptörvény II. cikke értelmében az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, *a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg*. Az *Mvt. preambuluma* szerint a fogantatással induló magzati élet tiszteletet és védelmet érdemel. A hatályos Ptk. 2:2. § (1) bekezdése szerint „*a jogképesség az embert, ha elve születik fogamzásának időpontjától illeti meg*.”

Az AJB-3254/2014. számú ügyben rámutattam arra, hogy az Alaptörvény II. cikkének azon új eleme, amely szerint „*a magzati életet a fogantatásától kezdve védelem illeti meg*”, a korábbi alkotmányos normarendszerhez képest nem vet fel koncepcionális változást vagy újdonságot.

Az Alaptörvény hatályba lépése óta a magzatot megillető, a korábbi alkotmánybírói gyakorlat által kibontott objektív intézményvédelmi (életvédelmi) kötelezettség immár szövegszerűen is az alkotmány részévé vált, de a törvényhozó továbbra is relatív mozgásteret és szabadságot élvez abban, hogy az előírt alkotmányos kötelezettségének hogyan, milyen eszközökkel és módon tesz eleget.

Az Alkotmánybíróság 64/1991. (XII. 17.) AB határozat indokolásának megállapításai értelemszerűen vonatkoznak a magzat jogi helyzetére a művi megtermékenyítés esetén is. Az alkotmánybírói határozat szerint „az állam életvédelmi kötelezettsége kiterjed a keletkezőben lévő emberi életre csakis úgy, mint a jövő generációk életfeltételeinek biztosítására.”

Az Alkotmánybíróság a határozatában rámutatott arra is, hogy nem lehet a nasciturusok között különbséget tenni a fejlettségi fok alapján. „*Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és halál, hanem a fogantatás és halál közötti egységes folyamat*”, s ennek - az orvosi technika, s beavatkozások révén is - az a következménye, hogy „a magzat individualitása felerősödik”.

Az Európa Tanács (ET) 3100/89. határozata szerint „az emberi embrió, bár különböző egymást követő fázisokban fejlődik (csírasejt, morula, csírabólyag, beágyazódás előtti embrió, embrió, magzat), mindenképpen szervezetének fokozatos differenciálódását mutatja, és mégis folyamatosan megőrzi saját biológiai és genetikai identitását”. Az idézett ET határozata alapvető jelentőségű a magzat státuszának, jogainak meghatározása szempontjából a méhen kívüli magzat tekintetében művi megtermékenyítés esetén.

2. Az Alaptörvény és a hivatkozott alkotmánybírói határozat a *magzat* fogalmát használja, az *embrió* fogalma csak az Eütv.-ben jelenik meg. Más a helyzet az orvostudományban: nem vitathatóan különbséget tesznek a magzati fejlődés egyes stádiumai között. Bár a tudomány már sokat feltárt abból a folyamatból, amely az emberi élet keletkezésének *hogyanját* jelenti, mégsem került közelebb ahhoz, hogy pontosan *mikor* kezdődik el az ember morálisan szignifikáns léte. Biológiai szempontból az ember ontogenezise, azaz egyedfejlődése a megtermékenyítéssel kezdődik.¹ Az orvostudományi kutatások alapján azonban a megtermékenyülés nem egyetlen pillanat eredménye, sokkal inkább fogható fel több lépésben megvalósuló folyamatként.

A kérdés jogi megítélését jelentősen befolyásolja, hogy milyen mögöttes vélekedést fogad el a jogalkotó az embrió morális-jogi státusáról. Erre nézve több elmélet is jelen van a szakirodalomban, amelyek jelentőségét jelen esetben az adja, hogy jelezze a kérdést övező sokszínű morális, etikai és jogi elméletek sokszínűségét.² Az emberi fajhoz tartozás biológiai argumentuma szerint az emberi lény morális státusának kezdőpontja a megtermékenyítés. Ezt azzal támasztja alá, hogy a petesejtől és hímivarsejtből létrejött embrió az emberi faj genetikai kódjával (génállományával, genomjával) rendelkezik. Másrészt kiemeli, hogy ez a genetikai kód egyszeri és megismételhetetlen, és az ember élete során mindvégig változatlan. Mindaddig, amíg a két ivarsejt össze nem olvad, nem beszélhetünk egyedi génállományról. Ettől a pillanattól kezdve a sejtegyesülés új individuumot testesít meg. Az *embrióban rejlő potenciálra hivatkozó álláspont* szerint az embrió azért rendelkezik az emberrel megegyező morális státussal, és az ehhez kapcsolódó feltétlen életvédelemhez való joggal, mivel benne rejlik a kifejlett emberré válás lehetősége. Ehhez kapcsolható az *azonosság, illetve a kontinuitás-érv* is. A *személy-érv* értelmében mindazonáltal az embrió nem tekinthető személynek, mert nem rendelkezik az ahhoz kapcsolható attribútumokkal, márpedig morális státuszt kizárólag a személyeknek tulajdoníthatunk. A „*bármikor megjelenő tudat*” („*ever conscious view*”) elmélete szerint az élőlénynek abban az esetben van egész élete során fennálló morális státusa, amennyiben bármikor élete során rendelkezett tudattal.³ Az *érdek-vagy érzékelélmélet* szerint a morális státus minimális feltétele tehát az, hogy az élőlény képes legyen érzékelni az élvezetet vagy a fájdalmat. Amíg tehát az embrió fejlettségben el nem éri azt a stádiumot, amikor fájdalmat képes átélni, addig ezen elmélet szerint nem tekinthető morális státussal bíró lénynek.

¹ Az ontogenezis folyamatának tudományos összefoglalását vö. T. W. Sadler: Langman Orvosi Embryologia. Medicina Könyvkiadó, Budapest 1999. 36-64. o.

² Az elméleteket és a velük szemben felhozható ellenérveket ld. Zeller Judit: A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében. PhD értekezés. Pécs 2009

³ Az egyik embriót – amelyik kutatás tárgyává válik – elpusztítják, még mielőtt tudatra ébredhetett volna, a másik azonban – mivel beültetésre kerül az anyaméhbe – kifejlődése révén tudatra tesz majd szert későbbi élete folyamán. Az elmélet alapján előbbi tehát nem rendelkezik morális státussal, míg utóbbi igen.

Nincs egyetértés a szakértők között a tekintetben, hogy ez pontosan mikor következik be, de ez nem lehet a fogantatás utáni 6. hétnél korábban, legvalószínűbb azonban, hogy az embrionális fejlődés 18-20. hetére esik. *A fokozatosságon alapuló megközelítés* hívei úgy vélik, az embrió fejlődése során lépésről lépésre tesz szert morális státusra.

3. *Az Alaptörvényből csak az elveszületést követően vezethető le a jogosultság az élethez való jogra, az ezt megelőző időpontban objektív intézményvédelmi kötelezettség körében védi az emberi élet alapjait.* Bár az Alkotmánybíróság e kérdésben még nem foglalt állást, álláspontom szerint a testen kívüli embriók jogi státusa megítélésének kérdése több szempontból *más megközelítést* kívánhat a hagyományos magzati státus megközelítéséhez képest. Egyrészt bizonyos, hogy előbbi esetben az embrió olyan *körülmények* között jön létre, amelyek *nem biztosítják automatikusan a további fejlődéséhez szükséges feltételeket.* Az embrió további életének már a lehetősége is mások tevéleges magatartásától függ, e nélkül kifejlődése még potenciálisnak sem tekinthető. Másrészt eltérő megítélést igényelhet a két helyzet azért, mivel az utóbbi esetben olyan emberi lényről van szó, amely más ember testében fejlődik, aki személyes autonómiájából eredően rendelkezhet saját teste felett.

A testen kívül létrejött *embrióknak nyújtandó védelem* az állam szerepvállalását feltételezi. Ez egyrészt az életvédelmi kötelezettség megvalósításában nyilvánul meg, másrészt pedig abban fejeződik ki, hogy az államnak mérlegelnie kell az embrionális élet, mint érték védelmét akkor is, ha az más alapjogokkal kerülne összeütközésbe.

Az OBH-2003/2005. számú ügyben a testen kívül létrejött embriók jogi megítélésével analóg helyzetet vizsgált az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, amikor a testen belül megtermékenyült, ám az anyaméhbe még be nem ágyazódott embriók státusával összefüggésben vizsgálta azt, hogy a sürgősségi fogamzásgátló módszerek alkalmazása okoz-e alapjoggal összefüggő visszásságot, áttöri-e az állam által a magzatnak biztosítandó objektív intézményvédelem kötelezettségét azáltal, hogy élettani értelemben nem fogamzásgátlást biztosít, hanem terhesség-megszakítást indukál. Az országgyűlési biztos vizsgálata során a jogi szabályozás és a joggyakorlat megfelelő értékeléséhez szükségesnek látta feltárni a kérdés élettudományos alapjait, ezért megkeresést intézett az *Egészségügyi Tudományos Tanács* (a továbbiakban: ETT) elnökéhez. Álláspontja szerint ugyanis a beadványban foglaltak vizsgálatának lehetőségét egy elsődleges *orvosszakmai kérdés alapján lehetséges eldönteni:* az orvostudomány mai állása szerint magzatnak minősíthető-e a már megtermékenyített, de be nem ágyazódott petesejt. Az ETT elnökétől az ombudsman tehát abban a kérdésben kért állásfoglalást, hogy a megtermékenyített, de *az anyaméhbe még be nem ágyazódott embrió elpusztítása magzatelhajtásnak minősül-e.*

Az ETT Elnöksége válaszában rögzítette, hogy *„a megtermékenyített, de még be nem ágyazódott petesejt nem tekinthető magzatnak.”* Az ETT intézkedett a Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium állásfoglalásának bekérése iránt, amelynek birtokában azonban még mindig nem tartották egyértelműen eldönthetőnek, hogy a vizsgálat alá vont készítmények hatásmechanizmusa minősülhet-e kémiai abortusznak vagy sem. Végül az ETT a Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája munkacsoportjának szakértői véleményét beszerezve válaszolt a kérdésekre. A Szülész-Nőgyógyász Világszövetség állásfoglalása szerint terhességről csak akkor lehet szó, amikor a megtermékenyített petesejtből fejlődő preembrió *beágyazódása megtörtént* és fejlődése az anyai szervezetben megkezdődött, ami a fogamzás utáni 14. napra tehető. Az ETT elismerte azonban azt is, hogy a biológiai történések megismerése alapján elfogadott szülészeti-nőgyógyászati állásfoglalások minden bizonnyal nem mindenki számára elfogadhatóak, *az élet lehetőségének kezdete a megtermékenyülés.* Az államok eltérő alkotmányos és kulturális hagyományai, társadalmi berendezkedése, világnézeti semlegességhez való viszonya okán, nemzetközi *konszenzus hiányában relatíve kevés és tartalmában is szűk körű nemzetközi standard* vonatkozik e kérdéskörre. Az ENSZ, illetve az Európa Tanács chartái egyfelől nem biztosítanak teljes értékű emberi jogi védelmet az embriók számára, mivel ehhez el kellene ismerniük annak jogalanyiságát, vagyis emberi státusát. Másfelől – főként a tudományos kutatás lehetőségének korlátozásával – azonban igyekeznek mégis kifejezésre juttatni *egyfajta különleges jogállást,* amely az embriót kiemeli a pusztá dologként vagy testrészként való kezelés köréből.

A különféle egyezményekben eleve tisztázatlan az „emberi lény” fogalmának értelmezése, amelyet a nemzetközi fórumok a nemzetállami jogalkotásra bíznak. Ennek megfelelően az embrióvédelem terjedelme és tartalma is bizonytalan.

Példaként szolgál erre az Európa Tanács Biomedicina Egyezménye, melynek szövege mellett indokolt figyelembe venni a hozzá kapcsolódó Magyarázó Jelentést (a továbbiakban: Jelentés) is. Az Egyezmény 1. cikke az „emberi lény” méltóságának és önazonosságának védelmét mondja ki, viszont „mindenki” számára biztosítja az Egyezményben rögzített jogokat és szabadságokat. Ennek alapján egyrésztől kérdéses, hogy az emberi lény és a mindenki fogalmak szükségszerűen egybeesnek-e. Mindezt azonban még tovább bonyolítja a Jelentés szövege, amely 18. pontjában rögzíti, hogy a „mindenki” kifejezés meghatározását az Egyezmény a *részes államokra bízta*, mivel e fogalom tartalmában nincs egyezés az Európa Tanács tagállamai között.

Az egységes definíció hiányát megerősítve, az *Evans kontra Egyesült Királyság ügyben*⁴ az Emberi Jogok Európai Bírósága az emberi embrió jogállása kapcsán kifejtette, hogy tekintettel az általános európai konszenzus hiányára az élet kezdetére vonatkozóan, ez a kérdés az egyes államok mérlegelési körébe tartozik. Kifejtette továbbá: az IVF eljárás során létrejött embriók nem (feltétlenül) rendelkeznek élethez való joggal. A nemzeti szabályozás értékelése során a Nagykamara elismerte annak létjogosultságát, hogy a jogi szabályozás különbséget tesz a természetes úton fogant embriók és az IVF által létrejött embriók között.

Az embrióvédelem kapcsán egységes európai uniós standardról sem beszélhetünk: mind az etikai elvek tekintetében, illetve a konkrét szabályozási megoldások rögzítése vonatkozásában hiányzik az egyetértés. A közösségi vagy uniós szabályozás etikai vonatkozású rendelkezései ezért a legtöbbször megmaradtak a javaslat, állásfoglalás, illetve tervezet stádiumban.

4. Vizsgálatom szempontjából lényeges volt az a kérdés, hogy a tételes jogszabályi rendelkezések értelmezésének milyen módjai vannak. A jogszabály értelmezése a tudományos irodalom szerint „a jogi norma konkrét tényállásra vonatkozó teljes tartalmának a föltárására irányuló tudatos tevékenység.”⁵ A jogszabály rögzített nyelvi formában történő megjelenés azonban ellentmondásos megfogalmazásokat is eredményezhet, ahogyan azt a vizsgált esetben is tapasztalhatjuk.

A jogszabály *nyelvtani és logikai értelmezésével* a vizsgált esetben arra juthatunk, hogy a testen kívül létrejött embriót nem illeti meg a méhmagzat jogállása, a testen kívül létrejött és beültetett embriót a beültetéstől (tipikusan a 8-9. héttől) illeti meg a méhmagzat jogállása, addig a természetes úton, testen belül létrejött embriót a 12. héttől illeti meg a méhmagzat jogállása.

A rendelkezések *rendszerintani értelmezése*, azaz „*más jogtényekkel, jogintézményekkel, valamint az adott jogággal és jogrendszerrel fennálló összefüggéseinek vizsgálata*”, és a jogszabálynak a jogrendszerben elfoglalt helyéből a jogi norma tartalmára nézve levont következtetések alapján arra juthatunk, hogy a jogalkotó az embrió beültetését követően biztosított méhmagzati jogállás kimondásával *csak a testen kívül létrehozott és beültetett embriót emeli a testen belül létrejött embrióval azonos védelmi szintre*.

A testen kívül létrejött és testen kívül lévő embriókkal kapcsolatos előírások már nem alkalmazhatóak a beültetés pillanatában, azaz például megszűnik a velük kapcsolatos rendelkezés lehetősége. Azzal, hogy a jogalkotó az Eütv. e fejezetének elején kifejezetten rögzíti, hogy az értelmező rendelkezések csak e jogszabálynak és csak e fejezetében alkalmazandók, állást foglal a mellett is, hogy a jogrendszer más jogszabályaiban alkalmazott *magzatsfogalmat a fejezet rendelkezései nem érintik*. Azzal tehát, hogy rendszerint csak egy adott élethelyzetre, és egyben egy jogszabály néhány jogi normájára szűkíti az efféle értelmezést, elismeri azt is, hogy valós különbség áll fenn a testen kívül lévő embrió, és a testen kívül létrejött, de már beültetett embrió között. Az állam ugyanakkor eleget tesz objektív intézményvédelmi kötelezettségének akkor, amikor a testen kívül létrejött embriókkal kapcsolatos szabályokat létrehozva azok védelmének elismerése mellett *egzakt rendelkezéseket alkot a tárolásuk, kezelésük, velük kapcsolatos rendelkezés, az azokat érintő kutatások, végső soron pedig esetleges megsemmisítésük tekintetében*.

⁴ Evans kontra Egyesült Királyság 2007. április 10-i ítélet, 6339/05. számú kérelem.

⁵ Lásd Szilágyi Péter: Jogi alaptan, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

Egyúttal azonban elismeri azt is, hogy az egyébként külső személy tevőleges magatartása függvényében (beültetés) anyaméhbe kerülő embrió más státuszba, a méhmagzat státuszába kerül a beültetés utáni beágyazódáskor, azaz jogi helyzetére más szabályok irányadóak.

Hasonló következtetésre juthatunk a jogalkotó történetileg megragadható szabályozási szándékából, azaz *a történeti*, illetve a szabályozás célját alapul vevő, *teleologikus értelmezés*ből is.

A jogértelmezés során csak a fenti módszerek *együttes és helyes alkalmazása* biztosíthatja a jogszabályok tartalmának megismerését, ezért minden esetben valamennyi elem együttes alkalmazására van szükség. Mivel a normaszöveg szerinti megkülönböztetés jól körülhatároltnak tekinthető, álláspontom szerint a *jogszabály helyes értelmezéséből nem következhet az, hogy az anyaméhben lévő emberi magzat más státuszba kerül attól függően, hogy természetes úton fogant-e vagy művi úton.*

Az Eütv. szabálya egyértelműen fogalmaz: a megkülönböztetést csak e törvény e fejezete tekintetében rendeli alkalmazni, azaz nem értelmezhető kiterjesztően. Feltéve, de meg nem engedve, ha mégis a kiterjesztő értelmezésre kerülne sor, akkor az Mvt. tartalmából adódóan is életszerűtlen lenne valódi aggályról beszélni: a mesterségesen, testen kívül létrehozott embriók esetében ugyanis az anya súlyos válsághelyzetéből adódó, önrendelkezési indikációjú terhesség-megszakítás a gyakorlatban szinte elképzelhetetlen.

Nyilvánvaló, és ezt az államtitkár válasza is megerősíti, hogy a jogalkotó szándéka az volt a szabályozás megalkotásakor, hogy a testen kívül létrehozott embriót a beültetés pillanatától fogva a természetes úton fogant embrióval azonos státuszúvá nyilvánítsa és azzal egyenlő védelmet biztosítson számára. Amint arra rámutattam, helyes jogértelmezéssel az esetleges ellentmondások és pontatlanságok feloldhatóak, azaz a gyakorlatban nem okozhatnának problémákat. Mindezeket figyelembe véve is a teljes egyértelműség jegyében indokolt lehet a jövőben annak megfontolása, hogy a jogalkotó az Eütv. vizsgált rendelkezését mindennemű ellentmondástól megtisztítsa.

Tekintettel tehát arra, hogy a jogállamiság elvével és a jobbiztonság követelményével visszásságot nem állapítottam meg, külön intézkedést nem kezdeményezek, de felkérem a szabályozási területért felelős emberi erőforrások miniszterét, hogy fontolja meg a jelentésben vizsgált és elemzett rendelkezés egyértelműsítését. pontosítását.

Budapest, 2016. október

Székely László sk.